

BOLJŠEVIČKA ŠKOLA

Premda se zlatni ideali boljševičke ideologije razbijaju o hladne klisure krute realnosti, ipak je boljševizam u očima nekih, kojima je zbilja sovjetske tiranije i GPU režima sakrivena, još uvijek neka luka spasenja. No takovih je neupućenih utopista danas u Evropi razmjerno malo. Zapadna se Evropa boji tog crvenog vala, jer zna, da bi odzvonilo njoj i njezinoj kulturi, kad bi se ta mora prelila preko njezinih međa. Dalekovidniji i pronicaviji duhovi uviđaju, da bi ta boljševička najezda raznijela poput bujice sve duhovno i materijalno blago, što stoljeća nagomilaše, sve tekovine ljudske civilizacije i survala sve u kalni ponor grubog materijalizma i despotske tiranije.

Ruski nam se boljševizam ne mili, bojimo ga se. No u toj bojazni često puta nijesmo dosljedni. Zar to nije paradoksnno? Pa ipak vjerlija analiza, lojalnija introspekcija u psihu moderne civilizacije pokazala bi nam, da tvrdnja nije pretjerana. Mi se u jednu ruku bojimo boljševizma, a u drugu ga njetimo, u jednu ga ruku bacamo, a u drugu gajimo i mazimo; mi ga proklinjemo, ali i blagosiljamo, a pri svemu je najžalosnije, što sve to činimo nesvijesno. Mrena nam je na očima, a zastrli smo ih sami, ili smo bilo iz slabooće bilo iz neznanja dopustili, da nam ih drugi zastru.

Najvjernija slika svojega vremena i odjek vremenskoga duha, najbolji kriterij tendencija i struja, koje dominiraju ili bar nastoje da zavladaju, jest — škola! Objektivna i lojalan ispit našega školstva, jedan pogled u današnje škole rastumačit će nam paradoks. Pokazat će nam one pritajene, nesvijesne simptome boljševizma, kojega se mi toliko bojimo, a kojega bacile hranimo često puta po vrlo mnogim zavodima naše zapadne »protivboljševičke« prosvjete. Dosta je, da samo ogledamo malo bolje boljševičku školu, pa će nam svijest posvjedočiti, e nam ona nije posve tuđa ili nova, da se na njoj sjaji ono, što bi moderna psihologija označila kao »znak poznatoga« (Bekanntheitsqualität).

* * *

Lenjin nije htio da usreći Rusiju, a po njoj i cijelu kruglju zemaljsku samo novim socijalnim poretom; on kao i svi ostali ideolozi njegova pokreta hoće da s boljševizmom dadu novi svjetovni nazor, novu filozofiju — novu religiju.¹ Dakako da se ta religija i ta filozofija započinju i završuju s čovjekom, s njegovim najnižim, čisto materijalnim potrebama, jer su sapete uskim vezama Marksova komunizma.

Ne ću ovdje podulje kritizirati samoga marksizma, jer bi to značilo ostaviti predmet ove radnje — školu. Spominjem ipak neke temeljne zablude toga sistema, na kojem počiva sva zgrada Lenjinovoga boljševizma.

Polazna točka marksizma jest materijalizam, koji sve svodi na materiju u strogom smislu riječi. Time se on protivi tako očitoj činjenici najelementarnijega iskustva, da u čovjeku osim materije ima još jedan princip, koji sve vodi, uređuje; koji nije direktno zavisan od materije, koji ima viših težnja od čisto materijalnih, koji svojom finoćom i elastičnošću nadilazi ukočene zakone materije — a to je duh. Prema tome materijalizam, a po njem i marksizam ne računa s najvažnijim faktorom čovječjeg bića, ljudske zajednice — s duhom, sa spiritualnim svijetom i njegovim zahtjevima. Stoga i Marksov pojam o čovjeku nije potpun, stvaran, već izoliran, izmišljen — pusta tlapnja. U tome je njegov »proton pseudos«. A tako je onda i njegovo svođenje sve povijesti razvitka na materijalnu produkciju gola povjesnička i psihologijska laž; njegov pojam vrijednosti, koja se mjeri jedino prema sumi tjelesnog rada, uloženog u koji posao ili predmet, ne odgovara istini s dvostrukog razloga: 1. što svaki tjelesni rad duguje svoj početak i sistematski uređaj intelektualnom — dakle duhovnom — djelovanju, i zato ga ovo tim ipso facto nadilazi potrebom i vrijednošću i 2. jer taj pojam vrijednosti zanemaruje mnoge psihologijske momente, koji kod vrijednosti igraju veliku ulogu: »želja i korist... zakon ponude i potrage, koji su samo dokaz dubokog i nesavladivog privatnog interesa.« (L. Barde, La Menace du Communisme, Spes, Paris, str. 22.)

Osim toga princip Marksova kolektivizma ili komunizma naivno zaboravlja ili bolje direktno suzbija i omeđuje ljudsku individualnost, koja je jedan od temeljnih sastava dijelova čovječje psihe i jedan od bitnih uvjeta svakog gospodarskoga, društvenog i kulturnog nesamo napretka nego i opstanka.

S ovoga se — i jedino s ovog čisto materijalističkog i prema tome neprirodnog, irealnog stanovišta sve promatra i uređuje u crvenom carstvu sovjetske Rusije. Prema tim smjernicama uređeno je i školstvo, zasnovani prosvjetni planovi, koji imaju tu — i jedinu tu »uzvišenu« zadaću, da inficiraju i intoksiciraju mase i inteligenciju »jedino spasonosnim« serumom Lenjinovog komunizma, da budu na poniznu, ropsku uslugu tiranskoj diktaturi proletarijata, »koja sve osniva«, kako veli sam crveni prorok²

¹ Por. »Život« 1929., str. 347. i dalje.

² Lenjin: Sabrana djela, sv. XVII. str. 301 — Por. Gautherot; Le com-
 vivo, koji su sa strahom u srcu i sa zebnjom u duši bdjeli nad nji-

»jedino na sili, što nije podređena nikakovu zakonu, nikakovom pravilu«. »Komunistička škola se ne smije omeđiti samo tim, da poučava. Njezina je zadaća učiniti komunističkom svu djecu, koja je pohađaju.«³ Lenjin na drugom mjestu⁴ sam tumači, u čem sastoji ta diktatura proletarijata: »u neumoljivoj, strastvenoj borbi protiv sila i tradicija staroga društva.« Moskovska oligarhija razumijeva pod tim »silama i tradicijama staroga društva« stari »buržujski« pojam morala, »zastarjele, mračnjačke vjerske predrasude, koje su dosada sapinjale čovječanstvo, i s kojima treba jednom zauvijek obračunati.« Námjesto tog prljavoga nanosa, valja čovječanstvu pokazati novo evanđelje, novu objavu spasenja — komunizam. Sve škole, sav prosvjetni rad ne smije imati druge svrhe: »Sva odgoja, sva pouka današnje mladeži mora da ide za tim, e joj duboko u srce usadi i ucijepi komunistički moral.«⁵

I statuti su sovjetske prosvjete u tom pogledu posve jasni: sovjetska škola mora da bude »izvorom i rasadistom komunističkih principa, ona ima da stvori prevlast proletarijata nad samo na po proletarskim ili sasvim neproletarskim elementima na ideološkom, organizatornom i odgojnom području, da tako uzgoji nove generacije, koje će biti kadre da osiguraju opstanak komunizma.«⁶

Prema tome svrha boljševičke škole nije i ne smije da bude objektivna znanost, oplemenjivanje srca i duha; ona ima da služi čisto političkim ciljevima jedne partije, ima da bude rasadnicom komunističkih ideja i crvene propagande. Politička »A B C D«⁷ komunizma jest prvi predmet sovjetske nastave. Đak, koji zna tu »A B C D«, a o drugim predmetima nema ni pojma, prelazi u viši razred. Ako nasuprot temeljito ne zna svoje komunističke »A B C D«, mora da ponovi razred, a katkada biva čak i otpušten«, tako svjedoči devetgodišnji promatrač sovjetske prosvjete — J. Douillet.⁸ I tomu nema nitko da prigovara, nitko da išta mijenja ili kritikuje: ni đaci ni profesori, a još manje roditelji. Njih se odgoja njihove vlastite djece ima da najmanje tiče, jer prema boljševičkom dekalogu djeca nijesu njihova — a pogotovo ne Božja. Ona ne pripadaju ni ocu ni majci, koji su im dali tjelesni život, koji su sa strahom u srcu i sa zebnjom u duši bdjeli nad njihovom kolijevkom, pazili na svaki njihov korak, koji su ih žulje-

munisme à l' Ecole, Paris, 1929.

³ Jacques Lyon, La Russie Soviétique, Alcan, Paris.

⁴ Maladie infantile du Communisme — Por. J. Lyon, La Russie Soviétique, str. 160.

⁵ Lenjin: Sabrana djela; sv. XVII, str. 301, — Por. Gautherot, o. c., str. 5.

⁶ Kod: J. Lyon, o. c., str. 162—3.

⁷ Napisao Buharin.

⁸ Moscou sans voiles (Neuf ans de travail au pays des Soviets). Oamdeseta tisuća. Spes, Paris, 1929.

vima svojih patničkih ruku, herojskim naporima svojega tijela i duha uzdržavali i hranili. Ne; djeca, koju su oni bar nekako osovili na noge, ne pripadaju više njima, njih je crveni moral proglasio vlasništvom države, vlasništvom zajednice, pravo rečeno: monopolom jedne malobrojne klike, koja pod krinkom komunizma pušta slobodne uzde svojoj želji za dominiranjem, svojim krvoločnim instinktima za despotskom tiranijom.

Za istinitost te tvrdnje dovoljno nam jamči ovaj navod iz komunističke A B C D: »Buržujsko društvo smatra dijete vlasništvom roditelja. Nazivi »moj sinko«, »moja kćerko« nemaju samo neko porodičko značenje; oni očituju pravo, što ga roditelji imaju, da odgoje svoju djecu, kako hoće. Sa komunističkog stanovišta to pravo nije osnovano. Nijedno biće ne pripada samome sebi; ono pripada društvu, ljudskome rodu. Jedinom društvu pripada izvorno i osnovno pravo odgajati djecu.«⁹ — Kao da »društvo« ne duguje svoj postanak porodici, i kao da ta nije prvotno i najsolidnije društvo, koje je prije svijetu i po prirodi svojoj pozvano da odgaja.

* * *

Sovjeti su obećavali Rusiji i po cijelom su se svijetu svojom plaćeničkom štampom naveliko hvastali, da će oni za par godina preobraziti Rusiju; od stare, analfabetske carevine da će učiniti zemlju prvorazredne kulture i prosvjete. Svim sredstvima moderne reklame dokazivali su svijetu, da će oni kao prvi, otkad svjetska povijest pamti, učiniti znanost i napredak popularnim t. j. zajedničkim posjedom cijeloga društva, a ne kao kapitalistička Evropa monopolom buržujskih staleža.

Da dakle ogledamo malko uspjehe toga crvenog sistema! Ali valja opaziti, da postoje dva oblika toga sistema: jedan izvorni i idealni, a drugi malko realniji, jer mu je neumoljiva zbilja podrezala utopistički polet prvih godina.

U herojskim danima 1918., dok je u svima još živo ključala revolucijska krv listopadskoga prevrata, idealom sovjetskoga školstva bila je »jedinствена школа рада«. Sam istaknuti ideolog lenjinizma, Buharin,¹⁰ opisuje njezinu svrhu: »svaki građanin komunističkoga društva, mora barem elementarno poznavati sve struke . . . , pače i najgenijalniji učenjak mora u isto vrijeme da bude spretnim ručnim radnikom. . . Jedinствена школа nema te zadaće, da osposobi dijete za ovaj ili za onaj zanat; ona ima da mu dade politehničku odgoju, praktičku i metodičku spoznaju najvažnijih oblika rada bilo u radionici bilo na njivi, bilo . . . u tvornici.« Bila bi to dakle neka univerzalna akademija, iz koje bi izlazili u svijet svestrano obrazovani ljudi, kojima horizont

⁹ Gautherot, o. c., str. 15.

¹⁰ ABC du Communisme, str. 234—6.

nije skučen jednom službom, jednim zanatom. Statuti te škole predviđaju jedinstven tip nastave, razdijeljen u dva ciklusa: jedan od pet, drugi od četiri godine te osim toga za mališe zabavišta.

Obuka bi u toj jedinstvenoj školi bila besplatna i »neslužbena«; njom bi upravljala »školska zajednica«, sastavljena od učitelja, đaka i poslužnika. U njoj je potpuna koedukacija; savršeno je lajicizirana i oslobođena od svakog »vjerskog balasta«. Nema u njoj više ukočenoga starog oblika; obuka je prijateljska, zabavna — u obliku klubova. — Dakle potpuni idealni komunizam.¹¹

Ali taj možda i veoma privlačljivi program nije bio nikad potpuno ostvaren. Realizovan je jedino prvi dio tog plana: izbačena je svaka vjerska pouka, dokinuta razlika i separacija između oba spola. A svi ostali čari te idealne komunističke škole: opća i obligatna nastava, besplatnost školskih potrepština, đачka hrana, sve je to ostalo — kako primjećuje profesor Hessen¹² — na papiru, svi ti čarobni nacrti trunu i gnjiju u bezbrojnim pretincima sovjetskih kancelarija. Utopija ostala utopijom, kako je to svaki pronicaviji duh i bez osobitoga proročkog dara mogao predvidjeti. Od te toliko navješćivane »jedinственe škole rada« ostadoše još samo neke »uzor škole«, »modeli jedinственe škole«. Potemkinova sela, koja imaju da zavode naivne strance.

»Novom Ekonomskom Politikom« (N E P) iznevjerio se ruski boljševizam čistom komunizmu. Prisilila ga na to životna zbilja 1923. ga je ista životna zbilja primorala, da se okani fantastičkih osnova i nepedagoških pokusa na prosvjetnom području. Uvidješe napokon, da onaj »politehnički« sistem ne vodi k ničemu i da su i komunističkoj državi i te kako potrebni specijaliste.

»Trud«¹³ od 17. XII. 1924. jadikuje: »Teorijska pouka u radničkim školama vrlo jest oteščana, jer nema specijalista u tvornicama. . . Učenici brzo prestizavaju svoje učitelje i radnike, koji im predavaju. . .« Ta potreba specijalista ponukala je boljševike, da modificiraju svoj prvotni plan jedinственe škole.

1923. ukinuše dakle tip univerzalne škole sa dva stepena i uvedoše de facto tri stepena, premda se službeno zovu 1. stepen i 1. i 2. ciklus 2. og stepena. Prvi stepen traje četiri godine; od osme do dvanaeste godine. U njemu dijete ima da se nauči čitati, pisati, računati i upoznati elementarne stvari društvenog —

¹¹ Kologrivov: Oū va l' école soviétique; članak u Dossiers de l' Action populaire (DAP) 25. I. 1928., Paris, Spes.

¹² Prof. Hessen: Prosvjeta u sovjetskoj Rusiji, Prag, 1927; Por. Kologrivov, 1. c., str. 74—5;

¹³ Moskovski dnevnik. Glasilo »Centrale Sovjetskih Sindikata«.

sovjetskog života. Službeno se taj stepen zove četirigodišnja škola. Drugi je stepen od dvanaeste do petnaeste godine: trogodišnja škola, a treći od petnaeste do sedamnaeste godine: dvogodišnja škola.

U teoriji bi svaki đak sovjetske Rusije imao da prođe sva tri stepena; no i tu je praksa malo drukčija od teorije. U praksi traje većina ruskih škola samo četiri godine. Statistika od 1925. veli: U svim sovjetskim republikama bilo je 85.456 četirigodišnjih škola sa 6.990.602 učenika; 3.817 sedamgodišnjih škola (prvi i drugi stepen skupa) s 1.309.980 đaka; a samo 754 škole trećeg tipa od devet godina (prvi, drugi i treći stepen zajedno) sa 437.171 učeničkom. Dakle razmjerno vrlo malen broj ruske mladosti uživa blagodat sedamgodišnje škole, koja obuhvata prva dva stepena, a još manje njih polazi devetgodišnju školu sa sva tri stepena. Biva to iz dvostrukog razloga: Prvo stoga, što su škole drugog i trećeg stepena prenatrpane; što je niveau prvoga stepena osobito na selu prenizak te onemogućuje prelaz u viši stepen; što te škole nijesu nikako besplatne, kako se obećalo, već tako skupe, da sirotinja, kojom sovjetsko carstvo obiluje, nije kadra da šalje svoju djecu na daljne nauke.

Drugi, jednako važan razlog jest taj, što je primanje i isključivanje iz tih viših škola drugog i trećeg stepena prepušteno na milost i nemilost sovjetske uprave, koja je sasvim u vlasti crvene partije. Ta je dobro probirala kandidate i sistematski zatvarala nekomunističkoj, buržujskoj djeci ulaz u više škole. Tako je u Sovjetskoj republici, koja je obećavala svim stanovnicima jednaku, visoku, opću izobrazbu, moglo 1925. samo 4 do 5% da se progura do viših škola, samo 10% se moglo da uvuče u niže profesijske škole, a sve ostalo se moralo zadovoljiti običnom pučkom, elementarnom školom.¹⁴

Tim novim sistemom od 1923. uvedene su i posebne metode nastave. Središnji je prosvjetni savjet razdijelio sve predmete u tri grupe: rad ili centralna grupa, priroda i društvo kao sporedne grupe.¹⁵ Te tri grupe zovu se kompleksima. Službeni ih forum definira: »Konkretni skup realnih fenomena grupiranih oko jedne centralne teme ili ideje«. Svi su ostali predmeti kao što n. pr. matematika, narodni jezik, povijest ukinuti; njih više nema na službenom programu. Oni su samo »sredstva glavnih kompleksa«, prema kojima je razdijeljena sva grada. Ta sintetička metoda s kompleksima nije ništa specijalno boljševičko, premda se oni njom na sva usta hvale. Evropa je pozna, belgijski i holandski pedagozi imaju istu strukovnu grupaciju, a u Americi ju je izložio Dervey. Po toj metodi nastava ne polazi od

¹⁴ Por.: Kologrivov, ib. 76—7; — Gautherot, ib. 8, 9.

¹⁵ Okružnica o metodi kompleksne nastave. Uredila sekcija znanstveno pedagoška Višeg prosvjetnog savjeta. Sv. I. Moskva 1923.

jednostavnih, apstraktnih elemenata, koji su sistematski raspoređeni u odijeljene grane, već od kompleksne i jedinstvene realnosti, kojom je dijete okruženo.¹⁶

Ipak je ta metoda u sovjetskim školama dobila neku originalnost: zarazili su je i poplavili kao i sve školstvo marksističkim idejama. »Dok spomenuti zapadni pedagozi razumijevaju pod rubrikom »rada« osobnu aktivnost djeteta, službeni sovjetski odgojitelji umeću ovamo apstraktnu dogmu o klasnoj borbi, ujedno apsolutno negiraju svaki znanstveni sistem i svu znanost smatrajući je »buržujskom predrasudom, proizvodom buržujskog duha«. Znanost za njih nije autonomna; nema svojih posebnih znakova. Ona je samo neka vrst »superstrukture«, sredstvo raznih »odnošaja produkcije«, sluškinja komunističkog sistema.¹⁷

Opis sovjetskog školstva ne bi bio zaokružen, kad ne bih rekao koju o sovjetskim univerzitetima i »radničkim fakultetima«.

Stara sveučilišta zamijenila je crvena diktatura mnogobrojnim tehničkim institutima. Prvo i glavno i na tim zavodima bila je što savršenija pouka o komunizmu, potpuno neovisna od »buržijske« znanosti. Da crveni element bude na tim univerzitetima što brojniji, i da se te kolijevke nove crvene inteligencije riješe buržujskog balasta, dala se Čeka i G. P. U. zajedno s đačkim komunističkim županijama na čišćenje: 30.000 studenata bi optuženo zbog buržujskih tendencija, pobacano iz škole, lišeno svih prava, osuđeno na besposlicu i glad. 20.000 njih ostavi Rusiju. 8.500 se upisa na visoke škole raznih zemalja.¹⁸

Te protjerane buržijske elemente imali su da zamijene čistokrvni proletarci. Da ih rekrutiraju u što većem broju, osnovalaše »Radničke fakultete« — Rabfac, kako ih obično u Rusiji zovu. To je neka vrsta tehničkih škola, u koje imaju pristup radnici, preporučeni od organa komunističke partije, koji znaju čitati i pisati. Poslije trogodišnje priprave imaju ti skorojevići polaziti prava sveučilišta. »U tri jadne godine mislili su Sovjeti priprostog radnika iz tvornice ili s polja . . . učiniti medicinskim ili inžinirskim kandidatom. To je značilo igrati se. Realnost se brzo osvetila. Izuzevši par izvanrednih pojedinaca — Rabfac je doživio potpuni fiasko«. ¹⁹ Sam Lunačarski je u svom »Prosvjetnom izveštaju za god. 1927.« priznao inferiornost slušača, koji dolaze s tih »Radničkih fakulteta«.

¹⁶ Por.: Hessen o. c., str. 35; Kologrivov, o. c. 79.

¹⁷ Id. ibid; Gautherot, o. c., str. 13.

¹⁸ M. Fedoroff, *La Russie sous le Régime Communiste*, 1926. str. 158—161; Gautherot, op. cit., str. 55.

¹⁹ Lyon, op. cit., str. 220 —1.

Time smo u glavnim konturama ocrnali sistem sovjetskoga školstva. To je samo okvir. Ono, što daje boljševičkoj školi tipičko obilježje, karakterističnu »originalnost«, jest duh, koji u njoj vlada. Najpotpunije ga izrazuju dvije riječi: materijalistički marksizam i potpuni, agresivni Ateizam. Da se pri izboru izraza i autentičnosti karakteristika nijesam prevario, svjedoče čitaocu glavni zatočnici boljševičke pedagogije: Lunačarski, Krupskaja, Buharin i drugi. Dosta je da zaviri u njihove izjave, u zaključke sovjetskih kongresa, u retke boljševičke službene štampe.

31. svibnja 1926. izjavljuje Lunačarski — ex cathedra: »Zadaća je naših pedagoga da oslobode znanost buržujskih elemenata, metafizike i Kantizma. Naša škola jedina na svijetu ne osakaćuje ljudi već ih diže i odgaja buduće boriocce komunizma«¹⁸

Isti sovjetski kulturni radnik veli na XIV. sovjetskom kongresu: » . . . Mi se ne ćemo slijepo povoditi za Evropom. Evropsku ćemo civilizaciju pročistiti i napuniti je proletarskim duhom. Mi ćemo je nadvisiti, mi ćemo se poevropiti — ali po Marksovom receptu«.²⁰

Novoj komunističkoj civilizaciji — još netko smeta, osim predrasuda buržujske znanosti. Vjera je najveći neprijatelj boljševičke »kulture«, jer ona ublažuje zle čovječje instinkte i njima vlada. »Komunisti znaju vrlo dobro, da oni mogu uspjeti samo ondje, gdje im pođe za rukom da moralno pokvare narod, da stvore anarhiju, da pobune najniže instinkte u čovjeku, da unište red. Vjera je jedina sila, koja podržava red, ravnotežu, koja razvija moralnost, usavršuje i ublažuje zle instinkte ljudskog bića, koja se bori proti zlu. Vjera je dakle silna zapreka širenju komunizma«²¹ Iskusni belgijski diplomat je u to par riječi zbio najdublje razloge, zašto se boljševizam toliko upinje, da omete svaku religiju, da ubije, uništi već u zametku svako vjersko gibanje, svako javno i privatno očitovanje religije.

Da ta borba na život i smrt protiv svemu, što odiše Bogom i Božjim stvarima, nije nikakav izmišljeni fantom, jamči nam sam Lunačarski. Na panruskom se kongresu Sovjeta komisar prosvjete bahato hvali: »Sa zadovoljstvom sam čitao u emigrantskim novinama, da slavni sadistički civilizator Lunačarski nastoji da isču-pa iz srdaca sovjetske djece svaku vjeru u Gospodina Boga. Ja vrlo rado potpisujem tu optužbu i izjavljujem, da uistinu hoću da iskorijenim tu divljaku, da iz svih sila nastojim na najbez-obzirniji način očistiti školu od vjerskog otrova. . . Mi hoćemo da izgradimo svoju civilizaciju, ali ne u obliku one buržujske i liberalne, već na osnovi proletarijata; na svakom koraku susrećemo neprijatelje: popove raznih obreda, lažne profesore, pseudo-

¹⁸ Izvestia 3. VI. 1926.

²¹ Učiteljskaja Gazeta, 16. V. 1929 — Por.: Levitski, L' Enseignement populaire en Russie Soviétique; D. A. P. 15. IX. 1929.

učenjake. . . . Mi smo im svima stali koljenom na prsa, oni su u našoj vlasti. Jasno je, da im mi nikada ne ćemo dati nikakove slobode; no ti ljudi znaju potajno uštrcavati svoj otrov i stoga djelo naše civilizacije treba mnogo budnih stražara. . . .²²

Eto najslužbenijeg komentara, najvjerodostojnijeg obrazloženja neumoljive borbe boljševika protiv vjere. Škola ima da bude glavno poprište te borbe; Lunačarski ju je nazvao: »centralnom propovijedaonicom ateizma«.

Zadnji je kongres komunističkih učitelja odlučio: »da će voditi neumoljivu borbu protiv vjerske ideologije.«²³

Ako se ne varam, već ovaj prikaz boljševičkoga školstva, budi u nama razne reminiscencije, što ih pokupismo po današnjim školama u Evropi. Cijeli dojam bi se još potencirao, kad bismo ogledali rezultate boljševičkoga školskoga sistema te ih poredili s rezultatima laičkih škola po Evropi. Pokazalo bi se, da Evropa sama jednom rukom podžize, što drugom gasi. Međutim su posljedice tog sistema i tih metoda tako zamašne i tako sudbonosne, da svakako zaslužuju, te o njima možda drugom zgodom napose progovorim.

Stj. T. Poglajen D. I.

²² Douillet, op. cit., 135.

²³ Izvestia 17. V. 1929. — Levitski ib. 1007.

²⁴ Nastavni Glasnik, 1929 br. 40, 43, Moskva. Gantherot, o. c., 37, 38.

